

Eski Türklerin Savaş Taktikleri ve Savaş Alanındaki Uygulamaları

Military Tactics of the Ancient Turks and Their Application on the Battlefield

Eda DURMUŞ*

Öz

Türklerin hayatını sürdürdüğü bozkırlar sosyal, siyasi, dini, hukuki ve askeri yapılarına büyük ölçüde etki etmiştir. Özellikle askeri boyutuyla kullandıkları savaş araç gereçleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Onların savaş taktiklerinin uygulanmasında öncelikle atın yararlanılmıştır. Bu savaş taktiği atın hızı ve manevra kabiliyeti sayesinde çok iyi bir şekilde uygulanabilmiştir. Böylece at üzerinde yay gerip, ok atmak suretiyle uzaktan savaş kendileri için kan kaybını azaltmıştır. Türkler turan taktiği veya kurt oyunu denilen savaş taktiklerini üç safhada gerçekleştirmişlerdir. Birinci safhayı yıldırma ve yıpratma oluşturmaktadır. Burada düşmanın yıpratılmasına yönelik hareket edilmekte ve kesin sonuç alınmamaktadır. İkinci safha sahte geri çekilmedir. Bu safhada yenilmiş gibi yapılarak düşman şaşırılmakta ve savaşın yapılacağı yere çekilmektedir. Taktiğin üçüncü safhasını pusuya düşürme ve imha oluşturmaktadır. Bu safhada düşman istenilen yere çekildiğinden yenilgiye uğratılmaktadır. Türklerin bu savaş taktiklerini başarıyla uygulamalarında insan, coğrafya ve zamanlama faktörü olmak üzere üç temel faktör ön plana çıkmaktadır. Taktiğin uygulayıcısı olan insandır. Türklerin hayat tarzı kahraman olmalarına zemin hazırlamıştır. Günlük hayatta yapılanlar savaş için bir tatbikat şeklinde geçmiştir. Bundan dolayı Türkler taktiğin uygulanmasında korkusuzca hareket ederek başarı sağlayabilmişlerdir. Savaş taktiğine etki eden başka bir husus coğrafyadır. Bozkırlarda atın çok iyi kullanılabilmesi savaş taktiklerinin uygulanmasına büyük ölçüde etki etmiştir. Zamanlama da taktiğin uygulanmasında önemli bir yer tutmuştur. Çünkü düşmana nerede ve nasıl saldırılacağına yanında nasıl saldırılacağı da bilinmek zorundadır. Burada başarı sağlanacağına hesap edildiği zamanda düşman üzerine saldırı söz konusudur. Eğer başarı sağlanamayacaksa, düşman üzerine saldırıdan vazgeçilmektedir. Türk tarihinde sırasıyla İskitler, Hunlar ve Göç Türkler ve daha sonraki Türk toplulukları bu savaş taktiğini başarıyla uygulamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Bozkır, at, demir, savaş taktiği

Abstract

The steppe, where a great part of the Turkic population has been lived, influenced deeply their social, political, religious, judicial and military features. Especially their weaponry can be observed in these terms. The main factor of the old Turkic warfare was the horse. Turkic military tactics were shaped around the very speed and manoeuvre capabilities of the horse. Distant warfare based on using bows on the horse helped them to lessen their losses. The classical Turkic tactic known as the Turan tactic or the wolf game realised in three phases: The first phase contains intimidation and attrition. This act aimed at weakening the enemy and they did not hope eventual consequences after that. The second phase is the false retreat. The attackers started to withdraw as if they were defeated; the enemy became surprised and was taken to the field where the attackers had planned to wage the war. The third part of the tactic was to ambush and destroy the enemy. Since the tired enemy came where the attackers had made their preparations, it was not difficult to hit a fatal impact and to win the

Makale Geliş Tarihi: 05.07.2021. Makale Kabul Tarihi: 19.11.2021.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Öğrencisi.
E-Posta: eda.durmus@hbv.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-0460-4712.

Görüş

Akademik
Bakış

243

Cilt 15
Sayı 29
Kış 2021

war. The three factors enabling to use this tactic efficiently were human source, geographical environment and timing. The performer of the strategy is the human-being. The lifestyle of the ancient Turks paved the way to produce able warriors. Indeed, their daily activities were all concerning with military preparations in a sense. Therefore, they were very familiar of the tactics, acts and conditions of the war, which helped also to increase their self-confidence and bravery. Another factor in terms of war strategies is the geographical settings. The effective use of the horse in the steppe led to shape the principal military strategies. Since the armies of the steppe peoples were composed of cavalry troops, they needed the lands suitable to ride speedily and to make manoeuvres easily. It was also very vital to easily access on the horse to the ambush places, usually passes and valleys. The army had to deal with the enemy on a suitable place, but also as mounted. Success was depended on providing those conditions. Controlling the strategical points was conditional for the mounted troop to have upper hand before the enemy. Thus, it became essential in exerting the tactic. They had to know not only when and where, but also how to attack on the enemy. If the estimations promise for a success, then they would start the action. If not, they used to cancel the assault. Scythians, Huns, Kök Türks and the succeeding Turkic peoples applied this strategy very well.

Key Words: Turks, steppe, horse, iron, war tactics.

Giriş

Bozkır karşılığında Rusça step kelimesi kullanılmıştır¹. Bu kelimenin otlak alanları için kullanıldığı bilinmektedir. Bozkırlar “step” kelimesinin çıkmış olduğu kültür coğrafyasıyla bağlantılıdır. Bu çerçevede asıl bozkır coğrafyası batı dillerinde Eurasia şeklinde geçen Avrasya Bozkır sahasıdır². Bu bağlamda Avrasya Doğu Avrupa ile Orta ve Kuzey Asya’dan oluşmaktadır. Böylece söz konusu coğrafya Asya ve Avrupa kıtaları arasında çok geniş sahadır³. Coğrafi sınırlarını belirtmeye çalıştığımız bozkırlarda eski Türk savaş taktiği en iyi şekilde uygulanabilmiştir. Çünkü bu taktiğin uygulanmasında en uygun çevre bozkır coğrafyası olmuştur.

Atlı kültürün ortaya çıkması da savaş taktiğinin uygulanmasına etki etmiştir. Bozkır coğrafyasında ortaya çıkan bu kültür konar- göçer kültürün en üst basamağını oluşturmaktadır. Bozkır devletleri “Büyük Bozkır” olarak da bilinen bu coğrafyada kurulmuştur. Ural ile Altay Dağları arasındaki bozkırlar atlı kültürün merkezini oluşturmuştur. Hayvancılıkla uğraşanların yarattığı uygarlık bu çevreden diğer yerlere yayılma imkanı bulmuştur. Coğrafi sınırları belirtilen çevre at beslemeyle ilgili kültüre temel oluşturmuştur. At besleme, bozkır coğrafyasında birincil iş olmuş, hayatın her alanında attan çok yararlanılmıştır⁴. Atlı kültürün ortaya çıkması ile tarihte büyük bir başarı kazanılmış, bu sayede diğer kültürler de gelişme imkanı bulmuştur. Büyük bozkır devletlerinin ortaya çıkması için gereken koşullar at sayesinde belirebilmiştir⁵.

Atın hızı ve sağa, sola hareket edebilme kabiliyeti bozkır devleti kurucularına büyük kolaylık sağlamıştır. Bozkır devletleri at üzerinde kurulmuş ve böylece

1 Emir Musrafayev, vd., *Rusça- Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1989, s.877.

2 Karl Steuerwald, *Almanca Türkçe Sözlük*, ABC Tanıtım Basımevi, İstanbul, 1988, s. 205.

3 Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993, s. 1.

4 Mahmut Arslan, *Step İmparatorluklarında Sosyal ve Siyasî Yapı*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 1- 2.

5 Wilhelm Koppers, “Etnolojiye Dayanan Cihan Tarihinin Işığı Altında İlk Türklük ve İlk İndo Germanlik”, *Belleken*, V/17- 18, 1941, s. 471.

diğer kavimlere karşı üstünlük sağlanabilmiştir. Atın bozkırda yaşayan insan için en önemli bir savaş arkadaşı olduğu anlaşılmıştır⁶. Atın hızı ve manevra kabiliyeti eski Türk savaş taktiğinin uygulanmasına büyük katkı sağlamıştır.

Atın yanında demir kullanımından da söz etmek gerekir. Bozkır kavimlerinin diğer toplumlara karşı egemenlik kazanmaları sağlamaları demir sayesinde mümkün oluyordu. Onların savaşlarında demir en ön plandaydı. Söz konusu maden en çok Altaylar ve çevresinde bulunuyordu. Altaylar çevresinde yaşayanlar demiri çok iyi işleyebilen demir ustalarıydılar. Bunu Kuzey Altaylarda bulunan demir eritme ocakları ile Baykal gölünün doğusu tarafında demir ocak ve döküm yerleri açık bir şekilde göstermiştir⁷. Çin belgeleri Yenisey nehrinin kaynak bölgesinde demir filizinin toplandığını ortaya koymaktaydı. Abakan bölgesinde mıknaş ile Tuba ırmağı çevresinde cevher olarak vardı. Yazılı belgeler ve yüzey buluntularıyla varlığı tespit edilen demir belirtilen çevrede çok erken dönemlerden başlamak üzere işlenmeye başlanmıştır⁸.

Demiri bozkır kavimleri yoğun olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda demirden kılıç, kama, mızrak ve ok ucu gibi savaş gereçleri yapmışlardır. Bunlara ek olarak zırh, miğfer ve kalkan yapımında demirden büyük ölçüde yararlanılmıştır.. Demir atın donanımında da ön plana çıkmıştır. Üzengi, gem ve nal ile eyere ait parçalar demirden yapılmıştır. Sosyal hayatta da çeşitli eşyanın demirden yapıldığı dikkati çekmektedir.

Attan süvarilikte yararlanması ve demir gereçlerin savaşta kullanımı bozkır kavimlerinin gücüne güç katmıştır. Bu sayede Türkler başka milletlere göre daha güçlü konuma gelebilmişlerdir. Savaşabilme yetenekleri ile birlikte egemenlik kurmada üstünlük sağlama gerçeği de ortaya çıkmıştır. Bozkır Türk devletleri askeri güce bağlı olarak ortaya çıkmış, vatan sevgisi, cesaret, atta var olan hız ve demirin sağladığı güç bir araya gelince güçlü Türk orduları oluşmuştur⁹.

Bozkırlarda güçlü devletlerinin kurulması attan binek hayvanı olarak yararlanması ve demir kullanımının artmasıyla gerçekleşmiştir. Bunlar arasında İskit/Saka, Asya ve Avrupa Hun Devletleri ile Gök Türk Devleti sayılabilir. At ile demir büyük bozkır devletlerinin kurulup, yaşatılmasına temel oluşturmuştur. Bu gelişmeler ordu yapıları, kullandıkları silahları ile taktiklerine de yansımaları göstermiştir.

Savaş Taktiği Safhaları

Eski Türk savaş taktiği safhaları üçe ayrılıyordu. Bunlar: Yıldırma ve Yıpratma, Sahte Geri Çekilme ile Pusuya Düşürme ve İmha olarak gerçekleştiriliyordu. Savaş taktiğinde önce düşman yıldırıp, yıpratılmaya çalışılıyordu. Aynı zamanda düşmanın psikolojisi de bozulmaya çalışılıyordu. İkinci safhada yenilmiş gibi yapılarak düşmanın önünden geri çekilme sağlanıyordu. Son safhada düşman istenilen yere çekildiğinde pusuya düşürmek suretiyle imha ediyordu. Taktik safhaları bu belirtilen sıraya göre gerçekleştirilmiş oluyordu.

6 Jozsef Deer, "İstep Kültürü", *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XII/1-2, 1954, s. 162.

7 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s. 211-212.

8 İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 212.

9 İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 213.

Yıldırma ve Yıpratma

Bozkır kültür çevresinde uygulanan savaş taktiği belirli aşamalarla uygulanıyordu. Mücadelelerinin ilk aşaması yıldırma ve yıpratmadan ibaretti. Başlangıçta düşmana karşı beklenmedik saldırılar gerçekleştirilerek onların askerlerine kayıp verdirilmek suretiyle karşı tarafta moral bozukluğu oluşturuluyordu. Böylece beklenmedik saldırılar düşmana korku salmaya yetiyordu.

Bu taktiğin temelinde düşmanı korkutma yer alıyordu. Savaşın gidişatı ve sonuçlandırılmasında düşmana korku salmak oldukça etkili bir yöntemdi. Özellikle korku düşünce ve hareketin bozulmasında, iradenin zayıflamasında, azim ve cesaretin kırılmasında etkiliydi. Böylece düşmanın kendini savunabilme gücü kırılmaktaydı. Korkutmanın insana karşı etkisi iyi bilindiğinden bu amaca yönelik uygulamaları önemli bir yer tutuyordu¹⁰.

Bozkır kültür çevresinde korkutma iki aşamalı gerçekleşiyordu. Birinci aşamada sefere çıkmadan önce düşman içine korku salınıyordu. Kendileri hakkında korkunç rivayetleri düşmanlar içine yayarak onların savaş ve mücadele azmini kırıyorlardı. Şüphesiz bozkır kavimlerinin ordularının gücü, savaşçılıkları ve ölüm saçtıkları ve onları hiçbir gücün mağlup edemeyeceği vb. rivayetlerin sefer yapılacak kavim halkı arasında yayılması psikolojik yönden onlarda mücadele azmini büyük ölçüde kırıyordu. Çünkü üzerlerinde büyük etki yapan düşman hayali kahramanları oluşuyordu.

İkinci aşama ise düşmanla karşı karşıya geldiklerinde gerçekleştiriliyordu. Birinci aşamada söylem, yani rivayete dayalı olan hareketleri bu aşamada hem söylem hem de eyleme yönelik olarak sürdürülüyordu. Türk askerleri farklı yerlerden hiç beklenmeyen zamanlarda düşmanlara saldırıyorlardı. Bu esnada yüksek sesler çıkarmak suretiyle düşmana korku salıyor ve düşmanın moralini bozuyorlardı¹¹. Onlar bu saldırıları esnasında yırtıcı hayvanların seslerine benzer sesler çıkarıyorlardı. Bu bağlamda onların sesleri "arşan kükremesi" gibiydi¹². Onların korkunç naralar ve çığlıklar atmaları yalnız düşmanı korkutmamakta, diğer taraftan kendileri için faydalı olmaktaydı. Bağırarak suretiyle sınırlar gerilmekte, vuruşlar güçlü hale getirilmekteydi¹³.

Genellikle okçu atlılardan oluşan askeri birlikler, atın hızının sağladığı avantajla piyade birliklerinden oluşan düşmanlarına karşı başarı sağlıyorlardı. Bozkır kavimlerinin birdenbire düşmanlara saldırıları savaş taktiklerinde önemli bir yer tutuyordu. Bu taktikte esas olan kısa bir zaman içinde başarı kazanmaktı. Uzun zaman dilimine yayılan savaşlarda, birlikler şartlara göre hareket etmek suretiyle bazen dağılır ve bir araya gelirlerdi¹⁴.

Bozkır kavimlerinin kullandığı araç ve gereçler uzaktan savaş taktiğinin uygulanmasına zemin hazırlıyordu. Özellikle yıldırma ve yıpratma faaliyetleri kapsamında düşman üzerine gerçekleştirilen saldırılarda da aynı taktik uygulanıyordu.

10 Salim Koca, *Türk Kültürünün Temelleri*, II, ODES Ltd Şti, Kültür Yayınları, Ankara, 2010, s. 115- 116.

11 Salim Koca, *a.g.e.*, s. 116.

12 Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, I, s. 125, 441.

13 Salim Koca, *a.g.e.*, s. 116.

14 İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 274.

Bu taktik sayesinde düşmana ağır kayıplar verdiriliyordu. Söz konusu taktiğin uygulanmasında ok kullanmak ön plandaydı.

Bozkır kavimleri, at üzerinde düşmana karşı atıldıklarında oklarını atmaktaydılar. Seri olarak atılan oklarla düşman ordusu büyük ölçüde bozguna uğruyordu. Böylece “ot gibi biçiliyordu”¹⁵. Düşman üzerine bu tür saldırılar onlar yıpranmaya kadar sürüyordu. Şüphesiz bu tür saldırılar önce de belirttiğimiz üzere düşmanı yok etmek için değil, yıldırıp yıpratma amacına yönelikti.

Sahte Geri Çekilme

Bozkır çevresinde mücadelenin ikinci safhasını sahte geri çekilme oluşturuyordu. Böyle bir hareket sonucunda düşman yanıltılmış oluyordu. Bu safhada süvariler geri çekilmeye başlıyor, bunun üzerine düşman atlıları takip etmeye başlıyordu. Bunun sonucunda süvariler çekildikleri yerlerde kaynakları kurutmak suretiyle düşmanı güç duruma düşürmek istiyorlardı.

Düşman üzerine saldırdıkları bir sırada geri çekilme kararı verilebiliyordu. Burada ordu komutanı kendileri için savaşmanın uygun olmadığını öngördüğünde geri çekiliyorlardı. Şüphesiz onların geri çekilişinde atlarının hızı ve manevra kabiliyeti kendilerine büyük avantaj sağlıyordu¹⁶. Böylece sahte geri çekiliş esnasında düşmanın takip edebilmesi de zorlaşıyordu.

Bozkır çevresinde sahte geri çekilmenin çeşitli amaçları vardı. Her şeyden önce düşman yorulmakta ve bitkin düşürülmekteydi. Böyle bir çekilme az önce de belirtildiği üzere düşman üzerinde beklenmedik bir şaşkınlık yaratmaktaydı. Bu gelişme düşmanın kaçış şeklinde değerlendirmesine ve atlı birlikleri takibine zemin hazırlıyordu. Bunun sonucunda düşmanların saf düzenleri bozulmak suretiyle emir komuta zinciri de ortadan kalkıyordu¹⁷. Düşmanı yanıltmaya yönelik sahte geri çekiliş, düşmanın arkalarına düşmesi için onları aldatarak kaçma şeklinde düşünülüyordu¹⁸.

Sahte geri çekilme esnasında at dörtlüye giderken at üzerinde düşmana yay gerip ok atabiliyorlardı¹⁹. Bozkır atlıları bu alışkanlıklarını çok erken yaşta itibaren kazanmışlardı. Bu durumda kendilerini takip etmeye çalışan düşmanı şaşırtmaya ve onlara kayıp verdirilmeye devam ediyorlardı. Sahte geri çekilmenin nedeni kendileri için savaşın uygun olacağı zamanı kazanmak ve mekana ulaşmaktı.

Sahte geri çekilmede çekildikleri coğrafyanın büyüklüğü ve çekilmenin uzun zaman alması durumunda düşmanın ilerleyişini zorlaştıracak uygulamalara da gidiliyordu. Su kaynaklarının kurutulması, yiyecek içeceklerinin ortadan kaldırılması, hayvanları için gerekli otların yok edilmesi gibi faaliyetlerle düşman her geçen gün güç duruma düşürülüyordu. Böylece yiyecek ve içecek kaynakları yok edilen düşman güç duruma düşürülüyordu. Ayrıca zamanla askerlerinde yorgunluk ve bitkinlik başlayan düşmanın savaşabilme kabiliyet ve azmi de büyük ölçüde kırılmış oluyordu.

15 Kaşgarlı Mahmud, *a.g.e.*, I, s. 195.

16 Jozsef Deer, *a.g.m.*, s. 162.

17 Salim Koca, *a.g.m.*, s. 117.

18 Kaşgarlı Mahmud, *a.g.e.*, I, s. 472.

19 Abdülkadir Donuk, “Kuruluşunun 2200. Yıl Dönümünde Türk Ordusu”, *Türk Kültürü*, Sayı 340, 1991, s. 463.

Pusuya Düşürme ve İmha

Bozkır çevresinde üçüncü safha düşmanı pusuya düşürmek ve etrafını kuşatarak yenilgiye uğratmak şeklindeydi. Bunu uygulayabilmek için coğrafi çevrenin elverişli olması gerekiyordu. Bu taktik için iki tarafında dağ bulunan dışa kapalı vadiler, ormanlık, bataklık ve çöl sahalar gibi zorlu araziler ön plana çıkıyordu. Savaş başlamadan önce birliklerden bir kısmı uygun yerlerde pusu almaktaydı. Birliklerin bir kısmı ise düşman önünden pusu kurulan yere doğru çekiliyor ve düşman sıkıştırılmış oluyordu. Bu gelişmeden sonra sıkıştırılan düşman kısa sürede yok edilebilmekteydi²⁰.

Şüphesiz pusuda en etkili coğrafya dar boğazlar ve dağlarla çevrili yerlerdi. Bu tür yerlerde sıkıştırılmış olan düşmanın hareket kabiliyeti ortadan kaldırılmakta, etrafı kuşatılmış olan düşman ok atışlarıyla etkili bir biçimde imha edilmekteydi. Bir taraftan okçu atışına maruz kalırken diğer taraftan birbirlerini sıkıştırmak suretiyle büyük kayıp veriyor ve yenilgiye uğratılmış oluyorlardı.

Bu taktik kurdun avına saldırması, çekilmesi ve pusuya düşürmesiyle özdeşleştirilmiştir. Gök Türk yazıtlarında Bilge Kağan babasının askerlerini kurda benzetmektedir²¹. Bozkır çevresinde yüz yıllarca uygulanan taktiğe "Kurt oyunu" denilmektedir. Bu taktik geri çekiliyormuş gibi yaparak düşmanı uygun yerde çevirmekten oluşmaktadır. Söz konusu savaş taktiği için "Turan taktiği" tabiri de kullanılmaktadır.

Savaş Taktiğine Etki Eden Faktörler

Savaş taktiğine etki eden çeşitli faktörler vardı. Bunlar: 1. İnsan Faktörü, 2. Coğrafya Faktörü, 3. Zamanlama Faktörü olarak belirtilebilir. Öncelikle her başarı ya da başarısızlık insana bağlıdır. Taktiğin uygulayıcısı insan olduğundan, insanın yetiştirilmesi ve kahramanlığı taktiğin başarılmasında önemli bir yer tutuyordu. Coğrafyanın seçimi, kullanımı da taktiğin uygulanmasına etki etmekteydi. Zamanlamanın da taktiğin başarılıp başarılmasında önemli bir yeri vardı.

İnsan Faktörü

Bozkır çevresinde hayat avcılık, sürülerin otlatılması ve akınlardan oluşuyordu. Özellikle akınlı Türkler için hayatın bir parçası idi. Dolayısıyla toplum hayatında kahramanlık ön plana çıkıyordu. Kahraman, savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlılık gösteren kimse, alp, yiğit anlamına gelmektedir²². Kahraman ya da alp vatan topraklarında istiklal ve kutlu değerlerine bir saldırı gerçekleşince malından ve canından geçen insandır. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise cesarettir. Kahraman olabilmek için cesaretli olmak gerekir. Cesaret kahramanlığın ön şartıdır. Kahramanlığın şartları arasında cesarettir başka özveri ve kararlı duruşta da söz edilebilir²³. Bu durumda başarı cesaret, özveri ve kararlılıkla sağlanabilmektedir. Sözü edilen özelliklerin hiyerarşik yapı içinde en üstteki komutandan en alttaki askere kadar savaşa katılanların hepsinde olma zorunluluğu vardır.

20 Salim Koca, *a.g.e.*, s. 117.

21 Kök Tigin Yazıtı, doğu, 12; Bilge Kağan Yazıtı, doğu, 11.

22 Hasan Eren, vd, *Türkçe Sözlük*, I- II, TDK Yayınları, Ankara, 1988, s. 761.

23 Mehmet Akif Tural, "Kahramanlık Kavramı ve Atatürk'ün Kişiliğinde Bu Kavramın Yeri (Trablusgarp, Çanakkale ve Sakarya'dan İzmir'in Alınışına)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Çanakkale Zaferinin 80. Yıldönümü Özel Sayısı*, X, 30, 1994, s. 697.

Bozkır çevresinde her savaşçıya savaş esnasında başarı kazanması için önceden bazı vasıflar kazandırılıyordu. Bunlar arasında üstlerinin emirlerine uyma, hızlı ve çabuk karar verme, istenilen hedefe isabetli atış sayılabilir²⁴. Böylece savaş taktiği uygulamasında yetenekli kahramanlar mücadele ediyordu. Öncelikle emre itaat söz konusu olduğundan karşılıklı güven duygusu gelişmişti. Kahraman savaş girdiğinde her türlü zorluğu ve ölümü göze alıyordu.

Türk tarihinde cesaret ve kahramanlığın ön plana çıktığı birçok örnek bulunmaktadır. Özellikle emir komuta zincirinde öleceğini bilerek komutana güven önemli bir yer tutmaktadır. Buna en güzel örneği Hun uygulamalarında ayrıntılı olarak durduğumuz üzere savaş başlarken Avrupa Hun hükümdarı Attila'nın askerlerine atalarından söz etmesi, cesaretlendirmesi, kendisinin savaşacağını ve kendisiyle birlikte savaşmalarını söylemesi kayda değer bir husustur²⁵. Burada onun askerlerine son derece güvendiği anlaşılmaktadır. O, askerlerinin emre itaat edeceklerini bildiğinden en sıkıntılı zamanda dahi onların savaşa girmelerini istemiştir.

Bozkır çevresinde kahramanlardan oluşan Türk ordusunun üç temel özelliği vardı. 1. Paralı askerlerden oluşmuyordu. 2. Sürekli askerler görev yapmıyordu. 3. Büyük çoğunluğu atlı birliklendendi²⁶. Özellikle orduyu oluşturan askerler ücretli olmadığından gönüllülük esasına göre görev yapıyorlardı. Bu özellikleriyle ücretli görev yapanlardan büyük farklılık gösteriyorlardı. Ücretli askerler paraları ödendiğinde savaşmaktaydı.

Kahramanlar hayat tarzları gereği ava çıktıklarında, savaş talimi yaptıklarında, törenlere katıldıklarında at üzerinde yay gerip ok attıklarından her an savaşa hazır durumdaydılar. Herhangi bir akın söz konusu olduğunda hemen orduya süvari olarak katılabiliyorlardı. Başka bir ifadeyle her an savaşa hazır durumdaydılar.

Savaşa katıldıklarında savaş taktiğinin uygulanmasında komutanın emirlerine uymakta ve o emirleri tam olarak uygulayabilmekteydiler. Ordu içinde disiplinsizlik olmamakta ve uygulanan taktik tam olarak gerçekleştirilebilmekteydi. Buradan başarı elde ediliyordu. Zaten cesaret, fedakârlık, emre itaat, isabetli karar, hedefi tam isabetle vurma ve güven duygusu savaş taktiğinin iyi uygulanabilmesini mümkün kılıyordu. Böylece düşmana karşı zafer kazanılmış oluyordu.

Bozkır çevresinde savaşa katılanları başarılı kılan başka bir husus yiyecek ve malzeme sıkıntısı çekmemeleriydi. Başka toplumların ordularının arkasında askerleri beslemek için çok sayıda sığır bulunurken, Türklerin yiyecekleri et konserveinden oluşuyordu. Bu şekilde bir yiyecek Çin ile Avrupa'da bulunmazken, çok daha önce Türkler tarafından biliniyordu. Lâtin yazarlarından bazıları Hunların, daha sonraki yüzyıllarda Macarların çiğ et yemelerine dikkat çekmekteydiler. Bunlar atlarının eyerlerine bağladıkları çantalarında bulunan kurutulmuş et konserveini bilmelerinden kaynaklanıyordu²⁷.

24 Salim Koca, *a.g.e.*, s. 110.

25 Jordanes, *The Origin and Deeds of the Goths*, Trans. Charles Christopher Mierow, Dodo Pres, England, 2007. XXIV, 202- 206.

26 İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 269- 270.

27 İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 272.

Bozkır çevresinde insan unsuru merkezli casusluk faaliyetleri de başarılarında önemli bir yer tutuyordu. Casuslar durumlarına göre çeşitlilik göstermekteydi. Casuslar, gerçekleştirdikleri faaliyetlere göre yerel, düşman içine sızmış, saf değiştirmiş, ölü ya da canlı casus sınıflandırılmaktadır. Yerel olarak bilinen casuslar düşmanların topraklarında yaşamakta olan yerli kişilerdir. Düşmanın içine sızmış olan casus subaylardandır. Saf değiştirmiş olan casus düşman tarafına çalışmakta olan casustur. Ölü olarak tanımlanan casus düşman tarafını yanlış bilgilendiren, karşı taraftan aldığı yanlış bilgiyi düşman tarafının casusuna getirendir. Canlı olarak tanımlanan casus ise, doğrudan düşman tarafından bilgiyi ulaştırandır²⁸. Bütün bu tür casuslardan yararlanılıyordu.

Bozkır çevresinde haberci anlamında “tingçi” kavram olarak kullanılıyor²⁹. Casus anlamında “körüg” kelimesi biliniyordu³⁰. Karşı taraftan haber almak için tutulan adama, yani casusa ise “til” denilmekteydi³¹. Bozkır çevresinde İskitler, Hunlar ve Gök Türkler zamanında bu tür casusluk faaliyetlerinden yararlanılıyordu. Düşmanın askeri gücü ve ne zaman ve nasıl savaşa gireceği, kimlerle ittifak oluşturacağı bu faaliyetlerle açıklığa kavuşturuluyordu.

Bozkır çevresinde Gök Türk döneminde casusluk faaliyetlerine dair bilgiler verilmektedir. Bu bağlamda Oğuzdan ve Türgiş Kağanından casus geldiği belirtilmektedir³². Haberci getirdikleri de bildirilmektedir³³. Burada Gök Türklerin düşmanları hakkında Bilge Tonyukuk’a bilgilerin aktarıldığı anlaşılmaktadır. O, Türk zekası ve hakimliğinin bir timsali olarak görülmektedir³⁴. Çin kaynaklarından Tonyukuk’un “otoriter, hakim ve kurnaz” olduğu öğrenilmektedir³⁵. Bilge Tonyukuk’un bütün çevre kavimlerden haber toplaması otoriter, kavim, kurnaz ve iyi bir stratejist olduğunu göstermektedir. Onun toplamış olduğu bilgilerin askeri açıdan ne derece önem taşıdığı da uygulamada görülmektedir.

Bozkır çevresinde başarıya ulaşmak için insan merkezli tabiatüstü kuvvetlere de hükmediliyordu. Bu kapsamda rüzgar estirmek, yağmur ve kar yağdırmak da görevleri arasındaydı. Bu işlem “yada taşı” ile yapılıyordu. Bu hususta Kaşgarlı Mahmud yatın bir çeşit kamlık olduğundan, bazı taşlarla yapıldığından, bunlarla yağmur ve kar yağdırılıp, rüzgar estirildiğinden söz etmektedir. Bunun Türkler arasında yaygın olduğuna dikkat çektikten sonra Yağma ülkesinde yaz ortasında çıkan bir yangının yada taşı kullanılarak söndürüldüğünü belirtmektedir³⁶.

Yağmur yağdırma işiyle uğraşan kişiye “yatçı” deniliyordu³⁷. Türk çevresinde yağmur yağdırma işinin köklü bir geleneği bulunuyordu. İslam kaynaklarında Hazreti Nuh’un oğlu Yafes’e kurak bir ülke olan Türkistan’ı verdiği zaman yağmur yağdırabilmesi için de bir taş verdiği belirtilmektedir. Bu taşla istenildiğinde yağ-

28 Sun Zi (Sun Tzu), *Savaş Sanatı*, İstanbul, 2014, s. 41- 42.

29 Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygar Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yayınları, İstanbul, 1968, s. 237.

30 Ahmet Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 117

31 Kaşgarlı Mahmud, *a.g.e.*, I, s. 336.

32 Bilge Tonyukuk Yazıtı, I, güney, 2, kuzey, 5.

33 Bilge Tonyukuk Yazıtı, II, batı, 1.

34 Akdes Nimet Kurat, “Gök Türk Kağanlığı”, *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XI/1- 2, 1952, s. 43.

35 Liu Mau- tsai, *Die Chinesischen Nachrichten der Ost-Türken*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1958, I, s. 175, 227.

36 Kaşgarlı Mahmud, *a.g.e.*, III, s. 3.

37 Kaşgarlı Mahmud, *a.g.e.*, III, s. 307.

mur yağdırılabilmekteydi. Türkler kendi aralarında bu taşta sahip olabilmek için hep mücadele ediyorlardı³⁸.

Türkler yada taşıyla doğaüstü güçlere hükmedebiliyor, istediklerinde rüzgar estiriyor, yağmur ile kar yağdırıyorlardı. Gök Türk döneminde ve öncesinde bu adet vardı. Asya Hunları düşmanlarını yenilgiye uğratmak için yağmur ve kar yağdırabiliyorlardı. Bu eylemi gerçekleştirebilen kamları vardı. Uygurlar da yada taşı ile istedikleri zaman yağmur kar ve dolu yağdırıyorlardı. Yada taşlarının çeşitli renk ve cinsleri vardı. Bunlar Hitay ve Tabgaç dağlarından çıkarılıyorlardı. Türkistan'da bir tepeden de çıkarılan taşlardan şehirlere de götürülmekte; suya asılmakta ve yağmur yağdırılmaktaydı. Türkler bu taşları savaşlarda yanlarında taşımakta ve o sayede düşmanlarına karşı zafer kazanmaktaydılar³⁹. Kamlar tarafından kullanılan yada taşı sayesinde rüzgar estirmek, yağmur, kar ve dolu yağdırmak suretiyle önemli işler gerçekleştirilmiş oluyordu. Düşmana karşı üstünlük sağlanması ile askeri ve siyasi başarı kazanılıyordu. Böylece kahramanlıklar göstermenin yanında tabiatüstü güçlerden yararlanma da başarılarında önemli bir yer tutuyordu.

Coğrafya Faktörü

Savaşta başarı sağlamanın yollarından biri arazi şartlarının savaş taktiğine uygun olmasıdır. Araziler coğrafi özelliklerine göre birbirinden farklılık göstermektedir. Bazıları çok kolay geçilebilirken, bazıları kolayca girildiği halde zorlukla çıkılabilmekte, bazıları ise dolambaçlı ve geçit vermez şekildedir. Orduların birbirine karşı kolayca ilerleyebildiği arazi için kolay geçilebilen tabiri kullanılmaktadır. Bu tür arazilerde yüksek yerleri önceden tutmak, yolun kontrolünü sağlamak savaşlarda avantaj sağlamaktadır. Ordunun ilerlemesine imkan veren, fakat zor çekilebilen arazi içinse kolayca girilip zor çıkılabilen arazi denilmektedir. Bu tür arazilerde düşmanın herhangi bir hazırlığı yoksa yenilmesi çok kolay olabilir. Düşmanın hazırlığı varsa saldırıyla başarı elde edilemez. Tarafların ordularının karşılıklı saldırılarına imkan vermeyen araziler için dolambaçlı tabiri kullanılmaktadır. Bu tür arazide düşman üzerine saldırılmak uygun bulunmamaktadır. Bu çerçevede karşı tarafın saldırıya geçmesini bekleyip, uygun zamanda düşman üzerine saldırılmak gerekir. Geçit imkanı bulunmayan arazilerde ordunun önce konuşlanmalı ve belirli bir sayıya ulaşmış asker ile düşman askerlerinin üzerlerine gelmeleri beklenmelidir. Düşman askerleri önce konuşlanmışlarsa saldırılmaması daha uygun olmaktadır. Sarp ve uçurum olarak bilinen arazinin yüksek yerlerine ordu konuşlandırıldığında düşman askeri beklenmelidir. Düşman askerinin önce konuşlanması durumunda askerler o bölgenin uzağında tutulmak suretiyle düşman üzerine geçilmelidir. Bu şartlarda düşman üzerine saldırmanın hiçbir avantajı bulunmamaktadır⁴⁰.

Savaşlarda arazi son derece önem taşıyordu. Coğrafyadan en iyi şekilde yararlanan savaşı kazanabiliyordu. Yaya olarak savaşanlarla süvari olarak savaşanların taktikleri birbirinden farklı idi. Ağır piyadeler yakından ve saf halinde mızrak mızrağa savaşıyorlardı. Süvariler ise at üzerinde yay gerip ok atmak suretiyle "uzaktan savaş taktiği"ni uygulamaktaydılar⁴¹.

38 Osman Turan, *Türk Çihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969, s. 58.

39 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 59- 60.

40 Sun Zi (Sun Tzu), *a.g.e.*, s. 29- 30.

41 Aşkıdıl Akarca, *Şehir ve Savunması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s. 100- 102.

Gazi

Akademik
Bakış

251

Cilt 15
Sayı 29
Kış 2021

Bozkır kavimlerinin ordu yapılanması süvari birliklerinden oluştuğu için süvarinin at üzerinde hızlı gidebileceği ve manevra yapabileceği sahalara ihtiyaç vardı. Aynı şekilde düşmanı sıkıştırabileceği boğaz ve vadilere de at üzerinde ulaşabilmesi büyük önem taşıyordu. Başka bir ifadeyle düşmanı kısırtıp, kuşatabileceği coğrafyalar süvari açısından kayda değerdi. Böyle durumlarda süvari başarı sağlayabiliyordu. Stratejik tepe, dar boğaz ve vadilerin kontrol altında tutulması düşmana karşı süvariye başarılı kılıyordu.

Bozkırda gerçekleştirilen mücadelelerde düşman zayıfsa tek hamlede ok atışıyla yenilgiye uğratılabiliyordu. Eğer düşman güçlü ise savaş taktığının birinci ve ikinci aşaması gerçekleştiriliyor ve düşman yolculuk suretiyle her geçen gün gücü azaltılıyordu. İskit uygulamalarında da görüleceği üzere İskitler düz bozkırlarda Perslere karşı bu taktiği uygulamışlardı. İskitler düz alanda savaşmayacak, geri çekilme taktiğini uygulayacak, çekildikleri yerlerde düşmanın yararlanabileceği ot ve su kaynaklarını yok edeceklerdi⁴². Çünkü düşmanı sıkıştıracak uygun bir yer olmadığından, onu yorma ve güçsüz bırakma yoluna gitmişlerdi. Başka bir ifadeyle düşmanı pusuya düşürüp imha edecek coğrafi şartlar oluşmamıştı.

Massaget ordusunun köprübaşı girişinde Perslerin yolunu kesmesi ve dağlık arazideki boğazda onları yenmesi kayda değer bir örnektir⁴³. Burada Massagetlerin coğrafyayı iyi bir şekilde kullanarak kesin galibiyet aldıkları görülmektedir. Şüphesiz böyle bir durum Massagetler için kan kaybını da azaltmıştır.

Coğrafi çevreyi iyi kullanamama durumlarında ise kazanabilecekleri savaşın kaderi değişerek bir sonuç alınmadığı da bilinmektedir. Bunun en iyi örneği Avrupa Hunlarının Romalılara karşı yaptığı savaşta görülmektedir. Attila en iyi süvarilerini ortaya koymuş, sağ ve sol kanatlara Hunların müttefikleri yerleştirilmişti. Aetius da mühim kuvvetlerini kanatlara koyarak Hunları çevirmek ve geri çekilme yollarını kesmek istiyordu. İki ordu arasında bir tepe vardı ki savaş sırasında bu tepiyi elde tutmak gerekti. Bu tepe Romalılara daha yakın idi. Hunlardan bir birlik tepiyi ele geçirmek istedi. Roma birlikleri tepeye daha önce ulaştı. Tepenin altında kalan Hun birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı⁴⁴. Dolayısıyla Romalılar stratejik tepiyi ele geçirerek Hunların ortada bulunan en iyi süvarilerinin ilerlemesinin önüne geçmişlerdir.

Bu örneklerden anlaşıldığına göre stratejik öneme sahip arazinin kendi savaş taktiklerine uygun olarak kullanılması savaşın kazanılmasına büyük katkı sağlamaktaydı. Özellikle süvari açısından önem taşıyan coğrafyalar süvarinin eline geçtiğinde ya da düşman o stratejik coğrafyaya çekildiğinde kendi savaş taktiklerini çok iyi uygulayabilmekteydiler.

Zamanlama Faktörü

Bozkır çevresinde savaşlar olağanüstü durum söz konusu olmadığında iklimin uygun olduğu dönemlerde yapılıyordu. Daha çok yaz döneminde savaşlara girişiyorlardı. Bu durum genel olarak birçok toplum için aynıydı. Bu itibarla kış hazırlık dönemi olarak geçiyordu. Bahardan başlayarak Sonbahara kadar genelde savaş için şartlar uygun olabiliyordu.

42 Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çev. M. Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, IV, 120.

43 Albert Herrmann, "Massagetai", *Pauls Real Encyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaft*, XIV/2, 1930, s. 2128.

44 Hüseyin Namık Orkun, *Türk Tarihi*, Akba Kitabevi, Ankara, 1946, II, s. 38-39.

Savaşa katılacakları zaman bazı şartların uygun olması gerekiyordu. Savaş esnasında yağmur yağmasından çok etkilenmekteydiler. Bunun sonucunda yaylarının kirişleri ıslandığından yayları hiçbir işe yaramıyordu⁴⁵. Yağmur yağacağı zaman savaşa çıkmıyorlardı. Çünkü birincil silahları olan yay- oku kullanamıyorlardı. Yağmur yağmayacağı zamanı belirlemek durumundaydılar. Böylece hava şartlarını dikkate almak zorunluluğu bulunuyordu. Bu durum savaşı başlatmama veya savaşa girmeme için zamanlama idi.

Bozkır çevresinde bazı durumlarda savaş baskın şeklinde oluyordu. Bu tür faaliyetler genelde gece gerçekleştiriliyordu. Bu tür baskınların yapıldığı yere "basış", geceleyin düşmanı basan askere ise "akıncı" deniliyordu⁴⁶. Böylece düşman ani bir saldırı karşısında hazırlıksız yakalanmakta ve etkisiz hale getirilmekteydi. Böyle bir baskın bir çırpıda kesin sonuç almaya yönelik bir faaliyetti. Düşman hazırlıksız olduğundan saldırıya avantaj sağlamak ve kan kaybını azaltmaktaydı.

Bozkır çevresinde böyle ani gece baskınları gerçekleştiriliyordu. Özellikle düşman uyurken, gerçekleştirilen gece baskınlarında kesin sonuç alınmakta ve düşman yenilgiye uğrattılmaktaydı. Gök Türk döneminde bu tür baskınların gerçekleştirildiği bilinmektedir. Onlar Kırgızları uykuda basmak ve mızrakla saldırmak suretiyle yenilgiye uğratmışlardır⁴⁷. Bu bilgidен gece baskınının olduğu ve düşmanın uykuda yakalandığı anlaşılmaktadır. Baskının geniş anlamda zamanı gece olmasına rağmen, dar anlamda gecenin hangi zamanında ve nasıl gerçekleştiği belli değildir. Ancak böyle bir saldırının gerçekleşmesi ya gece ayın dolunay olmasına ya da sabaha karşı tan yeri ağarmak üzereyken, alacakaranlıkta, düşman derin uykusunda uyurken gerçekleştirilmiş olabilir.

Bozkır çevresinde savaş esnasında da zamanlama büyük önem taşımaktadır. Bu durumda düşman üzerine saldırı farklı şekillerde gerçekleştirilebilmektedir. Düşmanın zayıf tarafını tespit etmek ve o tarafa yönelmek, düşmanı yormak ve yorduktan sonra saldırmak, düşmanı zayıf verdirebilecek bir yerde yakalamak vb düşmana karşı galibiyet kazanmak açısından kayda değerdir. Bozkır kavimleri bu şekilde saldırılarını kazandıkları mücadelelerde uygulamışlardır.

Savaş Taktiği Uygulamaları

Bozkır savaş taktiği geniş bozkır coğrafyasında çeşitli kavimler tarafından uygulanmıştır. Bu taktiğin uygulayıcıları arasında en çok Türk kökenli kavimler bulunmaktadır. Bu taktik uzun zaman diliminde uygulanmıştır. Bozkır savaş taktiğinin en eski uygulayıcıları arasında İskitler, Hunlar ve Gök Türkler sayılabilir. Taktiğin eski uygulama örnekleri de adı geçen kavimlerde bulunmaktadır.

İskit Uygulamaları

İskitler akına temel oluşturacak talimlerini askeri tatbikat şeklinde sık sık gerçekleştirmekteydiler. Onların bu talimleri "İskit talimi" olarak biliniyordu. Onlar eski zamanlardan beri birliklerinin bir kısmının saldırı, bir kısmının ise savunma birlikleri şeklinde dizilmediği, bütün ordunun aynı biçimde dizildiği tek düzendi. Onlar tek bir hat halinde dizilmekte ve genellikle üç bölüme ayrılmak yerine iki bölüme

45 Liu Mau -tsai, *a.g.e.*, I, s. 188.

46 Kaşgarlı Mahmud, *a.g.e.*, I, s. 372, IV, s. 16.

47 Bilge Tonyukuk Yazıtı, I, kuzey, 4.

aynılıyorlardı. İki tarafta dönme manevrasına başlayarak, birbirlerine doğru yaklaşarak ve geniş bir boşluk çevreleyerek dışarı doğru ilerlemekteydiler. Dıştaki sağ kanat ve içteki sol kanat bir daire boyunca atla ilerleyerek birbirlerinin bölümüne giriyorlardı. Bu süvarilerin kışın Mart ayı boyunca uyguladıkları oyunun bir bölümüydü⁴⁸.

Massaget ve Pers orduları arasında gerçekleşen savaş Türk savaş taktiğinin en iyi örneğini oluşturmaktadır. Tomris, Kyros'un Sakaların en büyük kolunu oluşturan Massagetlerle mücadeleye başlamasıyla tarih sahnesine çıkmıştır. Hazar denizinin doğusunda uçsuz bucaksız bir ovanın büyük bölümünde Massagetler bulunuyordu. Kyros'un bu halk üzerine ordusunu sürmek istiyordu. Bu sırada Kyros, Tomris'e elçiler gönderdi, kendisiyle evlenmeyi çok istediğini bildirdi. Tomris onun asıl isteğinin evlenmek değil, Massaget ülkesi olduğunu bildiğinden bu isteği kabul etmedi⁴⁹.

Kyros'un hileli davranışı tutmayınca, o ordusunu İnci nehri tarafına yönlendirdi. Massagetler üzerine hareket için savaş hazırlığı yaptı. Pers ordusunun nehirден geçebilmesi için köprüler oluşturuyor ve kayıklarla kuleleri taşıtıyordu.. Kyros bunlarla meşgulken, Tomris ona bir elçi gönderdi. Tomris, Kyros'un halkına hükmetmesini ve Massaget halkına hükmetmelerine karışmamasını istiyordu. Ancak Kyros savaşmakta kararlı görünüyordu⁵⁰.

Kyros ırmağı geçti. Biraz ilerleyip bazı askerleri ve yiyecekleri bırakarak geri çekildiler. Massaget askerlerinin üçte biri geldi. Orada bulunanları öldürdükten sonra yiyecekleri yemeye ve şarapları içmeye başladılar ve sarhoş olup uyudular. Persler üstlerine geldiler ve çoğunu kılıçtan geçirdiler. Bu sırada Tomris'in oğlu yakalananlar arasındaydı. Tomris'in oğlu Spargapises Massaget ordusunun başında bulunuyordu⁵¹.

Oğluyla ilgili durumu öğrenen Tomris Kyros'a bir haberci gönderdi. Onu aşışılaiyıcı sözler söyledi. Onun katilliğine ve hilekarlığına vurgu yaptıktan sonra karşısına çıkmasını istedi⁵². Ancak Kyros elçinin sözlerini önemsemedi. Bundan sonra Tomris ordusunu Pers ordusu üzerine sevk etti. Savaşı Massagetler kazanmıştır⁵³.

Tomris Perslerle yaptığı savaşta coğrafyadan iyi bir şekilde yararlanmıştı. O, savaş esnasında korkuyormuş gibi yaparak kendi birliklerince iyi bilinen dar geçide Kyros'u çekmeyi başarmıştır. Orada yerin doğasının sağladığı avantajla doğrudan başarı kazanmıştır⁵⁴. Buna göre Massagetlerin Pers ordusunu köprübaşı girişinde kestikleri ve dağlık arazinin boğazında onlara karşı başarı elde ettikleri anlaşılmaktadır⁵⁵. Kyros tarafından Massagetlere karşı gerçekleştirilen ve onun ölümüyle vuku bulan savaşın MÖ 528 yılında yapıldığı bilinmektedir⁵⁶.

48 Mauricios, *Maurice's Strategikon*, Pennsylvania University Pres, Philadelphia, 1984, VI, 1.

49 Herodotos, *a.g.e.*, I, 204- 205.

50 Herodotos, *a.g.e.*, I, 205- 206.

51 Herodotos, *a.g.e.*, I, 211.

52 Herodotos, *a.g.e.*, I, 212.

53 Herodotos, *a.g.e.*, I, 213- 214.

54 Frontinus, *Stratagemis*, Çev. Charles E. Bennett, The Loeb Classical Library, Cambridge, 1997. II, V, 5.

55 Albert Herrmann, *a.g.m.*, s. 2128.

56 A. Zeki Velidi Togan, "Sakalar (VI)", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 23, 1987, s. 33.

Herodotos'un belirttiğine göre, Kyros'un 29 yıl süren saltanati bu savaş esnasında son bulmuştur⁵⁷.

Bu mücadelede Turan savaş taktiği üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Başlangıçta Persler yıldırıp yıpratılmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada sahte geri çekilme gerçekleştirilmiştir. Üçüncü aşamada pusu ve imhanın gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Pers ordusunun derin vadide sıkıştırılması, etrafının sarılması, er iki taraftan ok atışının gerçekleştirilmesi ve düşmanın hareketinin ortadan kalkması Massagetlerin başarısında etkili olmuştur. Bu safhada düşmanın hareket kabiliyeti kalmadığından imha edilmesi kolaylaşmıştır. Coğrafyanın verdiği imkan, zamanlama ve Tomris'in ordusundaki savaşma kabiliyet ve azmi bir araya gelmek suretiyle Perslere karşı zafer kazanılmıştır.

Bozkır kültür çevresinde bu şekilde savaşın gerçekleştirildiği başka örnek de bulunmaktadır. Böyle bir taktik Karadeniz kuzeyinde bozkırlarda gerçekleştirilmiştir. MÖ 513 yılında Darius İskitlere bir sefer düzenlemiştir⁵⁸. O, mezar yazıtındaki ifadesinde Denizin ötesine Sakalar üzerine hareket etmiştir⁵⁹. Sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra Anadolu'yu doğudan batıya doğru ilerlemiştir. İstanbul boğazını geçmek suretiyle, Trakya'ya ulaşmıştır⁶⁰. Tuna nehrinden Karadeniz kuzeyinde doğuya ilerlemeye başlamıştır. Bunun üzerine İskitler Perslerin karşısında geri çekilmeyi uygun bulmuştur⁶¹. İskitler Persler karşısında çekilirlerken otları ve su kaynaklarını kullanılmaz hale getirmişlerdir⁶². İskitler keşif birliklerini ileri sürmüşlerdir. Çocukları ile kadınlarını yaşadıkları arabalar ve sürüleri de ayırmak suretiyle düşmanın ulaşamayacağı yerlere yönlendirmişlerdir⁶³.

İskitler geri çekilişlerini sürdürerek her geçen gün Persleri güç duruma düşürmüşlerdir. Darius İskitlere elçi göndermiş ve savaşmayı istemiştir. İskitler ise kendileri için savaşmayı uygun bulmamışlardır⁶⁴. Günler geçtikçe gelişmeler İskitlerin lehine olmuştur. İskitlerin uyguladıkları taktiğin yıpratma ve yanılma süreci tamamlanmıştır. Bundan sonra ortadan kaldırma yöntemine geçilebilmesi mümkün hale gelebilmiştir. Persler geri dönmek zorunda kalmışlardır.

İskitlerin Perslere karşı uyguladıkları savaş taktiğinde coğrafi çevre şartları kesin sonuç almaya imkan vermemiştir. İskitler Persleri sıkıştırarak coğrafi şartlara sahip olmadıklarından onları yıldırıp yıpratmayı düşünmüşlerdir. Dolayısıyla mücadelelerini geniş zamana yaymışlardır. Bu uygulamalarında coğrafi şartlar kendilerinin zarar görmesine de engel oluşturduğundan rahat hareket edebilmişlerdir. Çünkü aile ve sürülerini uzakta güvenli bir yere taşıdıklarından kendileri için zarar görecektir şartlar ortadan kalkmıştır. Böylece Perslerle çok daha rahat mücadele edebilme imkanı bulmuşlardır.

Onlar Perslere karşı verdikleri mücadelelerinde yıldırma ve yıpratma taktiğinden başka sahte geri çekilme olarak tanımlanan ikinci mücadele safhasını da

57 Herodotos, *a.g.e.*, I, 214.

58 A. Zeki Velidi Togan, *a.g.m.*, s. 33.

59 Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971, s. 255.

60 Herodotos, *a.g.e.*, IV, 87.

61 Tamara Talbot Rice, *The Scythians*, Thames and Hudson, London, 1958, s. 47.

62 Herodotos, *a.g.e.*, IV, 120.

63 Herodotos, *a.g.e.*, IV, 121.

64 Herodotos, *a.g.e.*, IV, 131- 132.

çok iyi uygulama imkanı bulabilmişlerdir. Bu itibarla coğrafyanın kendilerine verdiği imkana bağlı olarak her iki mücadele safhasını uyguladıkları görülmektedir. Burada coğrafyadan yararlanabilme ve coğrafyayı en iyi şekilde kullanma imkanı mücadelenin başından itibaren hep İskitlerin elinde olmuştur.

Şüphesiz savaşın zamanlamasının da İskitlerin arzusuna bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü İskitler geri çekilmeleri esnasında her geçen günün kendi lehlerine olduğunu bildiklerinden Perslerle doğrudan savaşa girmeyi düşünmemişlerdir. Zaten İskit hükümdarı neden savaşa girmediğini elçi vasıtasıyla Pers kralına bildirmiştir. Böylece savaşın zaman kontrolü de tamamen İskitlerin arzusuna bağlı kalmıştır.

İnsan merkezli düşünülüğünde İskitlerin doğrudan savaşa girişmemeleri İskit askerlerinin moral ve motivasyonunu bozmamış, oysa Pers ordusunda yorgunlukların başlamasına, savaş arzusunun her geçen gün azalmasına sebep olmuştur. Şüphesiz bu gelişmeler İskitleri her yönüyle avantajlı kılarken, Persleri de savaşamaz hale getirmiştir. Persler kendileri için en uygun işin geri çekilmek olduğunu anlamışlardır. Çünkü Pers ordusu bir çok yönden yıpranmış ve bozkır coğrafyasında ilerleyemez hale gelmiştir. Bu durum savaşın galibinin İskitler olmasına ve Perslerin çekilmelerine temel oluşturmuştur.

Hun Uygulamaları

Eski Türk ordusu bazı durumlarda sayı bakımından 100 binlerle iade ediliyordu. Buna bir örnek olmak üzere Hun ordusu, Çin ordusunu MÖ 203 yılında Pe-teng kalesi çevresinde kuşattığında 400 bin atlıdan oluşmaktaydı. Bu kuşatmada yağız atlılar kuzeye, kır atlılar batıya, doru atlılar güneye, boz (demirkırı) atlılar doğuya dizilmişlerdi⁶⁵. Atların bu şekilde dizilişi Türklerde yönlerin renklerle temsiline uygundu. Çünkü Türkler akı batıyla, göğü doğuyla, kuzeyi karayla, kırmızıyı güneyle özdeşleştiriyordu⁶⁶. Bundan dolayı atlar renklerin in uygunluğuna göre dört ana yöne dizilmişti. Daha da önemlisi bu şekilde bir diziliş savaş taktiğinin uygulanmasında karışıklığı önlemeye yönelikti.

Ordu'da 40 tümen bulunuyordu. oluşuyordu. Bu durum Türk devletlerinin güçlü olduğu dönemler için geçerliydi. Türk ordusu 40 tünden oluşmaktaydı. Böylece asker sayısı 400 bin oluyordu. Bu durum devlet yapısı v e teşkilatlanmasına da büyük etki ediyordu.

Avrupa Hunlarında da Asya Hunlarının uyguladığı savaş taktiği mevcuttu. Örneğin Avrupa Hunları Campus Mauriacus'ta bir savaş taktiği uyguladılar. 451 yılı başlarında Orta Macaristan üzerinden batıya doğru ilerleyen Hun kuvvetleri yollarına devam ederek üç noktadan Galya'ya girdiler. Bu sırada Aetius komutasında bulunan Roma ordusu da kuzeye doğru ilerlemekteydi. Her iki ordu Attila'nın Türk taktiği için uygun bulunduğu Campus Mauriacus/Kampus Mavriyakus (Troyes şehrinin batısında Champagne ovasına doğru)'da 20 Haziran 451 tarihinde karşı karşıya geldi⁶⁷.

65 Johan Jacob Maria De Groot, *Die Hunnen der Vorchristlichen Zeit*, I, Berlin, Walter de Gruyter, Berlin, 1921, I, s. 63.

66 Omeljan Pritsak, "Orientierung und Farbsymbolik", *Saeculum*, V, 1954, s. 377.

67 İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 77.

Attila savaş meydanında ordusuyla birlikte yerini aldığı anda kahinine savaşı hangi tarafın kazanacağını sordu. Kahin günümüzde dahi Türklerde izlerine rastlanan bir şekilde fala bakmıştı. Bunun için bir koyun getirip kestiler. Etini kemiğinden ayırdılar ve kürek kemiğini ateşte yaktılar. Kemik ateşte çatladı ve bir şekil aldı. Attila bizzat kemiği muayene etti ve mağlup olacağına hükmetti. Kahinler de düşman kumandanının öleceğini bildirdiler. Düşman kumandanı denilince Attila Aetius'u zannetmiş, memnun olmuştu. Çünkü Attila'nın bütün planlarını altüst eden biricik adam Aetius idi. O öldükten sonra Attila mağlup dahi olsa tekrar zafer kazanmak ve Avrupa'ya hakim olmak güç bir şey değildi⁶⁸.

Attila kesin sonucu elde etmemek ve ertesi gününe gelişmelere göre hareket edebilmek için savaşı mümkün olabildiği kadar geç başlatmıştı. Çünkü geceleynin hazırlanabilir ve ertesi günü yeni bir plan ile hücum edebilirdi. Öğleden sonra üç civarında Hun kuvvetleri ordugahtan çıktı. Kendisi Hun kuvvetleriyle ortada duruyordu. Sağ ve sol kanatlara ise Hunların müttefiki olan unsurları yerleştirmişti. Attila'nın planı hareket tarzından anlaşılıyordu. En iyi süvarilerini ortaya koymuş, arkaya arabalardan oluşan müstahkem ordugahı almıştı. Bu suretle düşman üzerine müthiş bir hücum yapacak ve icabında müstahkem yerine çekilecekti. Aetius da mühim kuvvetlerini kanatlara koyarak Hunları çevirmek ve geri çekilme yollarını kesmek istiyordu. İki ordu arasında bir tepe vardı ki savaş sırasında bu tepeni elde tutmak gerekirdi. Bu tepe Romalılara daha yakın idi. Hunlardan bir birlik tepeni ele geçirmek istedi. Roma birlikleri tepeye daha önce ulaştı. Tepenin altında kalan Hun birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı⁶⁹.

Attila ordusunun bu olayla karıştığını görünce, onları yüreklendirmek için şu şekilde konuşmanın tam sırası olduğunu düşündü: "Bu kadar soylara üstün geldikten sonra, bütün dünyaya boyun eğdirdikten sonra eğer şimdi duracaksanız, bu işten kazancınızdan habersizmişsiniz gibi sizi sözle kışkırtmanın yararsız olacağını düşünüyorum. Ya yeni bir lider ya da talim görmemiş bir ordu bulun. Herhangi bir şeyin sıradan olduğunu söylemek benim için mümkün değil, siz de dinlemek zorunda değilsiniz. Savaşmaktan başka hangi adetiniz var? Ya da cesur bir adam için kendi elleriyle intikam almaktan daha hoş ne olabilir? Ruhu intikamla doyurmak doğanın bir hediyesidir. Düşmana şevkle saldıralım. Çünkü saldıranlar her zaman daha cesurdurlar. Bu soyların uyumsuz birliğini önemsemeyin. Kendini müttefiklerle savunmak, korkaklık kanıtıdır. Biz saldırmadan önce bile bizden korkuyorlar, en yüksek yerleri arıyorlar, tepeleri ele geçiriyorlar. Pişman olmaları için artık çok geç, açık alanlarda sığınacak yer arıyorlar. Romalıların silahlarının ne kadar önemsiz olduğunu siz biliyorsunuz. Onlar halen saflarını toplarken ve kalkanları kenetleyerek tek bir sıra oluştururken, onları ilkin yaralayın demiyorum, fakat toz yığını halinde onları yok edin. Alışık olduğunuz üzere ısrarcı bir tarzda savaşın. Onların cephesine aldırış etmeyin. Savaşın devam ettiği noktada hızlı bir zafer kazanmaya çalışın. Çünkü daha sonra kuvvetiniz azaldığında organlarınız düşer, kemikleri çekilen biri de ayakta duramaz. Cesaretinizi yükseltin ve öfkenizi kusun! Kah zekanızı kah silahlarınızı gösterin. Hem yaralanmış biri düşmanın ölümünü istesin, hem de yaralanmamış biri düşmanın ölümüyle yatışsın. Zafer kazanacak olanları hiçbir mızrak incitemez, ölecek olanları ise kader barış durumunda önceden belli eder. En sonunda talih eğer bu çarpışmanın

68 Hüseyin Namık Orkun, *a.g.e.*, II, s. 38.

69 Hüseyin Namık Orkun, *a.g.e.*, II, s. 38- 39.

sevinci için onları hazırlamadıysa, neden Hunları bu kadar soya üstün kıldı? Pek çok soylar için gizli kalan Maeotik bataklığının yolunu atalarımıza açığa çıkaran kimdi? Silahlanmış adamların bu zamana kadar silahsızlara boyun eğmesini sağlayan kimdi? Bir araya yığılmış düşman Hunların gelişine katlanamaz. Şu konuda yanılmıyorum: Burası pek çok zaferin bize söz verildiği bölgedir. İlk mızrağı düşmana ben atacağım. Attila dövüşürken boş durmaya katlanabilen kişi ölüdür"⁷⁰.

Attila'nın sözleri Hunları etkiledi. Onların hepsi savaşa koştu. Savaşta göğüs göğşe dövüştüler. Çarpışma şiddetli, karmakarışık, korkunç ve amansız oldu. Öyle ki geçmiş zamanlarda anlatılan hiçbir çarpışmaya benzememişti. Böylesine muhteşem gösterileri özleyen birinin hayatı boyunca görmeyi umamayacağı kadar gösterişli şeyler yaşandı⁷¹. Her iki taraf müthiş zayıat verdi. Hunlar merkezde galip gelmişler; fakat kanatları gerilediği için düşman tarafından etrafı çevrilmek tehlikesini bertaraf etmek üzere geri çekilmeye mecbur kalmıştı. Attila etrafı arabalarla çevrili olan ordugahında savaşa hazır bir vaziyette duruyor, karşısındaki Romalılar ise bu ordugaha hücum edemiyorlardı⁷². Attila'nın kahramanca en son çareye cesaret ettiği ve at eğrelerinden bir yığın yaptırdığı ve eğer düşman saldırırsa kendisini alevlerin içine atmaya niyet ettiği söylentisi vardı. Böylelikle hiç kimse onu yaralamanın zevkini tadamayacaktı ve o kadar boyun efendisi düşmanların eline düşmeyecekti⁷³. Sonunda her iki taraf kesin bir sonuç alınmadan geri çekilmek zorunda kaldılar. Düşmanın gözü önünde ordugahını toplayan Attila yurduna doğru hareket etti ve düşmanın hiçbir rahatsız etmesine uğramadan yurduna döndü.

Gök Türk Uygulamaları

Gök Türklerin savaş taktikleri de kendilerinden önceki bozkır kavimlerindeki gibiydi. İskitler ve Hunların uyguladıkları savaş taktikleri onların da savaşlarda uygulamış oldukları taktikti. Gök Türklerin nasıl savaştıkları özellikle milli kaynaklarda çok açık olarak verilmemekle birlikte kendilerinden önceki atlı kavimlerin, yani atalarının uyguladıkları savaş taktiklerine temel oluşturan savaş araç ve gereçlerine sahipti.

Savaşlarda en çok yararlandıkları savaş aracı at idi. Dolayısıyla süvarilik ve süvari birliği ön palana çıkmıştı. Köl Tigin'in kahramanlıkları gösterilirken, onun süvari savaşlarına dair bilgiler bulunmaktadır. Köl Tigin'in başarıları sırasında 9 ata binmekte olup, bunlardan 8 tanesi iğdiş edilmiş at, bir tanesi ise iğdiş edilmiş at, yani aygırdır. Bütün bu binek hayvanları, donlarının renkleri, sahiplerinin adları, kökenleri bakımından; hatta fiziki yapılarındaki bu özellikten, bazen bu niteliklerin ikisinden dolayı ayrıma tabi tutulmuşlardır⁷⁴.

Gök Türklerin savaşlarda yay- ok, mızrak, balta ve kılıç kullandıkları bilinmektedir⁷⁵. Bilge Kağan yazıtında önce babasının savaşlardaki başarısından sonra kendi başarısından söz etmektedir⁷⁶. Köl Tigin'in askeri faaliyetleri de yazıtında

70 Jordanes, *a.g.e.*, XXXIV, 202- 206.

71 Jordanes, *a.g.e.*, XL, 207.

72 Hüseyin Namık Orkun, *a.g.e.*, II, s. 41.

73 Jordanes, *a.g.e.*, XL, 213.

74 Rene Giraud, *Gök Türk İmparatorluğu, İleriş, Kappan ve Bilge'nin Hükümdarlıkları*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1999, s. 136- 137.

75 Rene Giraud, *a.g.e.*, s. 140.

76 Bilge Kağan Yazıtı, doğu, güney.

belirtilmektedir⁷⁷. Bu faaliyetlerde kazandıkları başarılarından söz edilmekle birlikte nasıl bir taktik uyguladıkları belirtilmemektedir.

Gök Türklerin savaşlarının büyük ölçüde baskın şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. İltiş'in iktidarının başlangıcından beri, Oğuzların, Kitayların Çinlilerin oluşturduğu askeri ittifak, Türkleri kuzeyden, doğudan, güneyden her bakımdan tehdit eder. Bütün bu tehditler sırasıyla etkisiz hale getirilir. Türkler, Çinlilerle yaptıkları savaşlarda göğüs göğüse çarpışmaktan kaçınırlar. Gök Türkler küçük çapta, sürekli yaptıkları savaşlarla düşmanı hırpalarlar. Çin tarafı ordu hazırlamaya başlayınca, onlar ortadan kaybolurlar. Kendileri için uygun şartlar oluşunca ortaya çıkarlar⁷⁸.

Gök Türklerin uyguladığı savaş taktiği bütün bu verilerden anlaşılmaktadır. Onların at üzerinde yay gerip ok atmak suretiyle uzaktan savaş taktiğini benimzedikleri görülmektedir. Kendileri gibi atlı kavimler üzerine ani baskın düzenleyerek savaştıkları ve düşmanlarına karşı aynı taktiği daha iyi uygulayabildikleri kazandıkları zaferlerden anlaşılabilir. Çinlilere karşı ise daha temkinli davrandıkları görülmektedir. Bu bağlamda onları yıldırma ve yıpratmaya yönelik davrandıkları, hatta sahte geri çekildikleri ve pusuya düşürüp imha etmek istedikleri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda "kurt oyunu" adı verilen bozkır savaş taktiğinin birinci ve ikinci safhalarını uyguladıkları, üçüncü son safha için ise fırsat kolladıkları düşünülmektedir. Bu taktik İskit ve Hunların uyguladığı savaş taktiğinin bir devamıdır demek mümkün olabilmektedir.

Sonuç

Türkler bozkırlarda kendilerine özgü bir savaş taktiği uygulamışlardır. Onların savaş taktiğini üç safhada gerçekleştirmişlerdir. İlk olarak düşmanı yıldırma ve yıpratmaya yönelmişlerdir. Bu safhadan sonra yenilmiş gibi yaparak geri çekilmişlerdir. Son safha ise düşmanı istedikleri yere çektikten sonra saldırma şeklinde olmuştur. Bu safhada düşman pusuya düşürüldükten sonra imha yoluna gidilmiştir.

Türklerin uyguladıkları savaş taktiği yaşadıkları kültür coğrafyasıyla doğrudan bağlantılıdır. Çünkü bu savaş taktiğini bütün safhalarıyla en iyi şekilde yaşadıkları kültür coğrafyasında uygulayabilmişlerdir. Bu bağlamda bozkırların Türk savaş taktiğini uygulamalarında önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Türkler savaş taktiklerini uygularken attan büyük ölçüde yararlanmışlardır. At hem hızlı bir vasıta hem de manevra kabiliyeti fazla bir hayvan olarak Türklerin savaş taktiklerini uygulamalarında ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda at üzerinde savaşıldığından ve savaş taktiği uygulandığından Türkler için uzaktan savaş söz konusu olmuştur. Böyle bir savaş at üzerinde yay gerip, ok kullanmayı zorunlu kılmıştır. Bu durumda Türkler için en önemli savaş vasıtası at, savaş silahı da yay- ok olmuştur.

Türklerin savaş taktiğini iyi bir şekilde uygulayabilmelerinde iyi at binicisi olmaları önemli etkenler biri olmuştur. Küçük yaştan itibaren başlayan at biniciliği ve at üzerinde ok atıcılığı yetişkin olduklarında ileri safhaya ulaşmıştır. Onlar at

77 Köl Tigin Yazıtı, doğu, kuzey.

78 Rene Giraud, *a.g.e.*, s. 168.

Görüş

Akademik
Bakış

259

Cilt 15
Sayı 29
Kış 2021

dörtına giderken, at üzerinde, atın ayakları yerden kesildiğinde dört bir yana yay gerip ok atabilme ve hedefi vurabilme başarısına ulaşmışlardır.

Türkler savaşlarda düşmanı rahat sıkıştırabilecekleri yerleri seçmişlerdir. Bu bağlamda dar vadi ve boğazlarda düşmanı sıkıştırdıklarında daha kısa sürede başarı sağlayabilmişlerdir. Zaten düşmanı çekmek istedikleri yerler kolay sonuç alabilecekleri coğrafyalar olmuştur. Düşmanı rahat kuşatabilecekleri yerler düşman üzerinde kesin sonuç alınacak yerler olmasının yanında kendileri için de en az kaybin verildiği coğrafyalardır.

Türkler “Kurt Oyunu” ya da “Turan Taktiği” olarak bilinen savaş taktiklerini uzun zaman diliminde gerçekleştirmişler ve düşmanları karşısında büyük başarılar kazanmışlardır. Bu savaş taktiği İskit, Hun ve Gök Türk toplumlarınca uygulanmıştır. Şüphesiz farklı kültür coğrafyalarında Gök Türk dönemi sonrasında da bu taktiğin başarıyla uygulandığını söyleyebiliriz.

Kaynaklar

- AKARCA, Aşkıdil, *Şehir ve Savunması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- ARSLAN, Mahmut, *Step İmparatorluklarında Sosyal ve Siyasal Yapı*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984.
- CAFEROĞLU, Ahmet, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1968.
- DEER, Jozsef, “İstep Kültürü”, *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XII/1-2, 1954, 159- 176.
- DE GROOT, Johan Jacob Maria, *Die Hunnen der Vorchristlichen Zeit*, I, Walter de Gruyter, Berlin, 1921.
- DONUK, Abdülkadir, “Kuruluşunun 2200. Yıl Dönümünde Türk Ordusu”, *Türk Kültürü*, Sayı 340, 1991, 455- 467.
- EREN, Hasan- vd., *Türkçe Sözlük*, I- II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- FRONTINUS, *Stratagemis*, Çev. Charles E. Bennett, The Loeb Classical Library, Cambridge, 1997.
- GİRAUD, Giraud, *Gök Türk İmparatorluğu, İleriş, Kapgan ve Bilge'nin Hükümdarlıkları*, çev. İsmail Malgaltepe, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1999.
- HERODOTOS, *Herodot Tarihi*, Çev. M. Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.
- HERRMANN, Albert, “Massagetai”, *Paulys Real Encyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaft*, XIV/2, 1930, 2123- 2129.
- JORDANES, *The Origin and Deeds of the Goths*, Trans. Charles Christopher Mierow, Dodo Pres, England, 2007.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989.
- KAŞGARLI MAHMUD, *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*, I- IV, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- KOCA, Salim, *Türk Kültürünün Temelleri*, II, ODES Ltd Şti, Kültür Yayınları, Ankara, 2010.
- KOPPERS, Wilhelm, “Etnolojiye Dayanan Cihan Tarihinin Işığı Altında İlk Türklük ve İlk İndo Germenlik”, *Belleten*, V/17- 18, 1941, 439- 480.
- KURAT, Akdes Nimet, “Gök Türk Kağanlığı”, *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, X/1- 2, 1952, 13- 56.
- LIU MAU-TSAI, *Die Chinesischen Nachrichten der Ost-Türken*, I, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1958.
- MANSEL, Arif Müfid, Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971.

Görüş

- MAURÍCIOS, *Maurice's Strategikon*, Pennsylvania University Press, Philadelphia, 1984.
- MUSTAFAYEV, Emir- ŞÇERBİNİN, Vladimir Georgiyeviç, *Ruşça- Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1989.
- ORKUN, Hüseyin Namık, *Türk Tarihi*, II, Akba Kitabevi, Ankara, 1946.
- ORKUN, Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- PİOTROVSKY, Boris Boriseviç, *Skythische Kunst. Altertümer der Skythischen Welt. Mitte des 7. bis zum 3. Jahrhundert*, Aurora Kunstverlag, Leningrad, 1986.
- PRİTSAK, Omeljan, "Orientierung und Farbsymbolik", *Saeculum*, V, (1954), 376- 383.
- RASONYI, Laszlo, *Tarihte Türklük*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993.
- RİCE, Tamara Talbot, *The Scythians*, Thames and Hudson, London, 1958.
- STEUERWALD, Karl, *Almanca Türkçe Sözlük*, ABC Tanıtım Basımevi, İstanbul, 1988.
- SUN ZÍ (SUN TZU), *Savaş Sanatı*, çev. Pulat Oktan- Giray Fidan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- TOGAN, A. Zeki Velidi, "Sakalar (VI)", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 23, 1987, 30- 34.
- TURAL, Mehmet Akif, "Kahramanlık Kavramı ve Atatürk'ün Kişiliğinde Bu Kavramın Yeri (Trablusgarp, Çanakkale ve Sakarya'dan İzmir'in Alınışına)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Çanakkale Zaferinin 80. Yıldönümü Özel Sayısı*, X, 30, 1994, 695- 716.
- TURAN, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969.

Extended Abstract

The steppe, where a great part of the Turkic population has been lived, influenced deeply their social, political, religious, judicial and military features. Especially their weaponry can be observed in these terms. The main factor of the old Turkic warfare was the horse. Turkic military tactics were shaped around the very speed and manoeuvre capabilities of the horse. Distant warfare based on using bows on the horse helped them to lessen their losses. The classical Turkic tactic known as the Turan tactic or the wolf game realised in three phases: The first phase contains intimidation and attrition. This act aimed at weakening the enemy and they did not hope eventual consequences after that. They especially caused great losses in the rival lines with sudden attacks, thus deteriorating their morale conditions and their wish to fight. The attackers used to have the enemy showed their power and ability. The second phase is the false retreat. The attackers started to withdraw as if they were defeated; the enemy became surprised and was taken to the field where the attackers had planned to wage the war. The enemy started to pursuit the cavalry during the retreat. The purpose was to have the enemy make away from its sources and to tire their troops. The third part of the tactic was to ambush and destroy the enemy. Since the tired enemy came where the attackers had made their preparations, it was not difficult to hit a fatal impact and to win the war. Thus, geographical features of the battlefield were very important. Especially deep valleys with mountains on the two sides and plains nearby forests, marches, deserts and cliffs were very suitable and preferred. Some troops were hidden near the planned battlefield. When the enemy came to the field, the hidden troops appeared, the fleeing forces returned and the enemy was surrendered around. Usually, the rival troops were annihilated within a few hours. Narrow passes and heights were the best to prepare the ambush. When the enemy came

Gazi

Akademik
Bakış

261

Cilt 15
Sayı 29
Kış 2021

to such a place, they lost their capability and alternatives for manoeuvre. An influential arrow rain was enough to complete the destruction of the rival army. In the panic caused by the dropping arrows, they lost their control almost entirely and thus their defeat was inevitable.

The three factors enabling to use this tactic efficiently were human source, geographical environment and timing. The performer of the strategy is the human-being. The lifestyle of the ancient Turks paved the way to produce able warriors. Indeed, their daily activities were all concerning with military preparations in a sense. Therefore, they were very familiar of the tactics, acts and conditions of the war, which helped also to increase their self-confidence and bravery. The nomadic steppe life led the people to grow up, from the childhood on, as fierce warriors and to get some capabilities that were necessary for a warrior. Obedience to the orders, speed and accurate decision-making and directly hitting the target were among those specialities. Therefore, the war tactic was put on the scene relying on master warriors. Obedience to the orders was concerning with the mutual trust within the army. The warrior was ready to challenge all kind of difficulties and especially death.

Another factor in terms of war strategies is the geographical settings. The effective use of the horse in the steppe led to shape the principal military strategies. Since the armies of the steppe peoples were composed of cavalry troops, they needed the lands suitable to ride speedily and to make manoeuvres easily. It was also very vital to easily access on the horse to the ambush places, usually passes and valleys. The army had to deal with the enemy on a suitable place, but also as mounted. Success was depended on providing those conditions. Controlling the strategical points was conditional for the mounted troop to have upper hand before the enemy. Thus, it became essential in exerting the tactic. They had to know not only when and where, but also how to attack on the enemy. If the estimations promise for a success, then they would start the action. If not, they used to cancel the assault. Except for extraordinary cases, armies waged war in the steppe environments when climatic conditions were suitable. It means, it was expectable to find the true weather between the spring and autumn. They were afraid of the rain, for it made the bows unusable. When the rain was to start, they did not go on fighting. Timing was important also during the battle. Seeing the weak parts of the enemy, tiring them and attacking after they were tired and exhausted were all concerning the true timing. Scythians, Huns, Kök Türks and the succeeding Turkic peoples applied this strategy very well.